

مهرزاد شفیع پور

زاگرس پر آب اما تشنه و ملتهب از بی‌آبی

«باران‌خواهی» در فرهنگ کردی و لری، نشان‌دهنده پیوند عمیق مردم با آب است.

– آب در ایران باستان: در اوستا، آب یکی از عناصر مقدس بود و ایزد «آناهیتا» نگهبان آن به شمار می‌رفت. معابد آناهیتا در کرمانشاه و کنگاور، نشانه‌ای از تقدس آب در فرهنگ ایرانی هستند.
– آب در ادبیات و موسیقی محلی: آب در ترانه‌ها و اشعار کردی و لری نماد عشق و زندگی است؛ خشک شدن منابع، این نماد فرهنگی را تضعیف می‌کند.

داده‌های کمی بحران آب در مناطق زاگرس نشین

– کاهش بارش‌ها تا ۴۰ درصد در برخی استان‌های زاگرس.
– افت سالانه سطح آب زیرزمینی بین ۰.۵ تا ۱ متر.
– مصرف بیش از ۹۰ درصد منابع آب در کشاورزی با راندمان پایین.
– پیش‌بینی کاهش ۱۰ تا ۲۵ درصد بارش‌ها تا سال ۱۴۲۰
بنابراین این داده‌ها نشان می‌دهند که بحران آب در زاگرس تنها یک هشدار کیفی نیست، بلکه یک واقعیت کمی و قابل اندازه‌گیری است.

دلایل بحران آب در زاگرس

۱. تغییرات اقلیمی و کاهش بارش‌ها: میانگین بارش سالانه ایران طی نیم‌قرن اخیر تقریباً نصف شده است. در زاگرس، این

زاگرس، رشته‌کوهی که ستون فقرات ایران و سرچشمه بسیاری از رودخانه‌های حیاتی کشور است، امروز با بحرانی روبه‌روست که آینده زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی ایران را تهدید می‌کند. این منطقه که همواره به‌عنوان «منبع پر آب» شناخته می‌شد، اکنون به دلیل کاهش بارش‌ها، برداشت بی‌رویه از منابع زیرزمینی، سدسازی‌های بی‌برنامه و پروژه‌های انتقال آب، به نقطه‌ای تشنه و پرتنش بدل شده است. اعتراضات گسترده مردم محلی در استان‌های زاگرس به دلیل دستبرد به منابع آب آنها و عدم دسترسی و بهره‌مندی از این منابع، از چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویر احمد، لرستان، همدان، ایلام، کرمانشاه تا خوزستان، نشان می‌دهد که بحران آب دیگر صرفاً یک مسئله طبیعی نیست، بلکه به یک نقطه تنش اجتماعی و سیاسی تبدیل شده است.

آب در فرهنگ زاگرس نشینان و ایران باستان
آب در فرهنگ مردم زاگرس و ایران باستان جایگاهی مقدس داشته است:

– آب به‌عنوان نماد زندگی: چشمه‌ها و رودخانه‌ها سرچشمه حیات و برکت بوده‌اند و بسیاری از روستاها حول یک منبع آب شکل گرفته‌اند.
– آب در آیین‌های محلی: جشن‌ها و آیین‌هایی چون

و رودخانه‌ها مانند رودخانه کشکان در لرستان، سراب نیلوفر در کرمانشاه نماد بی‌توجهی به نیازهای محلی شده است. لذا در مقاطعی نیاز شاهد اعتراضات و تجمعات محلی و اعتراضات فعالین محیط زیستی در این استان‌ها بودیم.

پیامدهای بحران کم‌آبی و ناکارآمدی مدیریت آبی

۱- پیامدهای زیست‌محیطی

- خشک شدن رودخانه‌ها چشمه‌ها و سراب‌ها: نمونه بارز آن سراب نیلوفر کرمانشاه، رودخانه کشکان لرستان و ...

- فرونشست زمین: افت سطح آب زیرزمینی موجب ترک خوردن زمین و تهدید زیرساخت؛

- تخریب زیست‌بوم‌ها: نابودی جنگل‌ها و مراتع زاگرس.

۲- پیامدهای فرهنگی و هویتی

آب در فرهنگ مردم زاگرس نماد زندگی و همبستگی است. چشمه‌ها و رودخانه‌ها بخشی از آیین‌ها، موسیقی و ادبیات محلی هستند. خشک شدن منابع آبی نه تنها منابع طبیعی، بلکه هویت فرهنگی و اجتماعی مردم را تهدید می‌کند. نابودی این هویت می‌تواند انسجام اجتماعی را از بین ببرد و بحران را عمیق‌تر کند.

۳- پیامدهای اقتصادی و اجتماعی

- مهاجرت اجباری: کاهش منابع آبی باعث مهاجرت روستاییان به شهرها از جمله خالی شدن روستاها از سکنه و افزایش جمعیت شهرنشینان که در نتیجه موجب رشد بیکاری و حاشیه‌نشینی در شهرها می‌گردد؛

- افزایش تنش‌های اجتماعی: اعتراضات محلی به انتقال آب و بی‌عدالتی در توزیع منابع؛

راهکارهای پیشنهادی

- اصلاح الگوی کشت و استفاده از روش‌های نوین آبیاری؛

- کنترل برداشت از چاه‌های غیرمجاز؛

- بازچرخانی آب‌های شهری و صنعت؛

- مدیریت یکپارچه منابع آبی با مشارکت جوامع محلی؛

- شفاف‌سازی تصمیمات و مقابله با نفوذ مافیای آب.

نتیجه‌گیری

زاگرس، با وجود منابع آبی فراوان، امروز تشنه است. بحران آب در این منطقه تنها یک مشکل محلی نیست، بلکه تهدیدی برای امنیت ملی، اجتماعی و زیست‌محیطی ایران محسوب می‌شود. اگر اصلاحات فوری و عدالت در مدیریت منابع صورت نگیرد، زاگرس پرآب اما تشنه به‌زودی به زاگرس بیابانی و خالی از سکنه بدل خواهد شد. بنابراین بحران آب در زاگرس تنها یک مسئله زیست‌محیطی نیست؛ بلکه به یک بحران اجتماعی و سیاسی تبدیل شده است که نتایج ناخوشایند آن شامل موارد زیر می‌باشد:

۱- بی‌اعتمادی به نهادهای دولتی: مردم محلی احساس می‌کنند منابع شان قربانی منافع سیاسی و اقتصادی شده است؛

۲- افزایش شکاف‌های منطقه‌ای: انتقال آب از زاگرس به مناطق مرکزی، احساس بی‌عدالتی و تبعیض را تقویت کرده است؛

۳- تهدید امنیت ملی: مهاجرت، بیکاری و نارضایتی اجتماعی می‌تواند به بی‌ثباتی سیاسی منجر شود.

کاهش بارش همراه با افزایش دما، موجب خشک شدن چشمه‌ها و رودخانه‌ها شده است.

۲. برداشت بی‌رویه از منابع زیرزمینی: بیش از یک میلیون چاه عمیق در کشور وجود دارد که نیمی از آن‌ها غیرمجاز هستند. این برداشت بی‌رویه سطح ایستابی را به شدت پایین آورده و فرونشست زمین را به یکی از بحران‌های جدی بدل کرده است.

۳. کشاورزی ناکارآمد: بیش از ۹۰ درصد منابع آب در کشاورزی مصرف می‌شود، اما راندمان آبیاری سنتی تنها حدود ۳۰ درصد است. کشت محصولات آب‌بر مانند برنج و ذرت در مناطق خشک زاگرس فشار مضاعفی بر منابع وارد کرده است.

۴. سدسازی‌های بی‌برنامه: سدهای متعدد در زاگرس ساخته شده‌اند، اما به‌جای مدیریت پایدار منابع، موجب نابودی تالاب‌ها و سراب‌ها شده‌اند.

۵. انتقال آب به مناطق مرکزی: پروژه‌های انتقال آب از رودخانه‌های زاگرس به مناطق خشک مرکزی، منابع محلی را تهی کرده و اعتراضات اجتماعی را برانگیخته است.

نقش مافیای آب در تنش‌های آبی

مافیای آب شبکه‌ای از ذی‌نفعان قدرتمند است که با نفوذ در تصمیم‌گیری‌های کلان، مسیر تخصیص منابع آبی را به نفع خود تغییر داده‌اند از جمله اقدامات مخرب مافیای آب در ایران عبارتند از:

- نفوذ در پروژه‌های انتقال آب: پروژه‌های انتقال آب از زاگرس به مناطق مرکزی بدون توجه به پیامدهای زیست‌محیطی اجرا شده‌اند.

- سودجویی از سدسازی: پیمانکاران و شرکت‌های وابسته با ساخت سدهای متعدد منافع اقتصادی کلانی کسب کرده‌اند.

- بی‌توجهی به جوامع محلی: روستاها و شهرهای زاگرس با کمبود شدید آب مواجه‌اند، در حالی که منابع آب آنها به مناطق دیگر منتقل می‌شود. این شبکه قدرت، بحران آب را از یک مسئله طبیعی به یک بحران سیاسی و اقتصادی تبدیل کرده است.

اعتراضات اجتماعی ناشی از تاراج آب زاگرس

پروژه‌های انتقال آب به یکی از نقاط تنش اصلی در ایران تبدیل شده‌اند: به طوری که پیامدها این اقدامات باعث بی‌اعتمادی به دولت، افزایش شکاف‌های منطقه‌ای، رادیکال شدن اعتراضات و تهدید انسجام ملی است.

۱- اعتراضات اخیر در استان کهگیلویه و بویراحمد: مردم این استان بارها نسبت به پروژه‌های سدسازی بی‌رویه در این استان، انتقال آب و کمبود منابع محلی اعتراض کرده‌اند. تجمعات پاییز ۱۴۰۴ در یاسوج نماد نارضایتی اجتماعی از سیاست‌های ناعادلانه مدیریت آب بوده است.

۲- استان‌های اصفهان و چهارمحال و بختیاری: اعتراضات کشاورزان این دو استان طی سال‌های گذشته به انتقال آب زاینده‌رود و کارون بارها به درگیری‌های خیابانی و اعتراضات گسترده منجر شده است.

۳- خوزستان: مردم این استان بارها به دلیل کمبود و نداشتن آب شرب سالم و انتقال آب کارون به کف خیابان‌ها آمده‌اند.

۴- لرستان، کرمانشاه و همدان: خشک شدن چشمه‌ها، سراب‌ها